

ΠΑΝΕΛΛΑΔΙΚΕΣ 2020
ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΕΣ ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ
ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ
ΠΑΛΑΙΟ ΣΥΣΤΗΜΑ

A.1.

1. Λάθος
2. Σωστό
3. Σωστό
4. Λάθος
5. Λάθος

B.1.

Ο Αριστοτέλης στο απόσπασμα προβάλλει τον εθισμό ως τον κυριότερο τρόπο απόκτησης της ηθικής αρετής. Συγκεκριμένα, παραθέτει ένα επιπλέον επιχείρημα για το συμπέρασμα στο οποίο κατέληξε στην προηγούμενη ενότητα, ότι δηλαδή οι δίκαιοι γίνονται δίκαιοι πράττοντας μόνο δίκαιες πράξεις. Το επιχείρημα εισάγεται με τον προσθετικό «και» και αφορά τον ρόλο των νομοθετών. Βασικός στόχος και επιδίωξή τους είναι να κάνουν τους πολίτες να αποκτήσουν την ηθική αρετή μέσω του εθισμού σε ανάλογες πράξεις και συμπεριφορές: «οί γὰρ νομοθέται τοὺς πολίτας ἐθίζοντες ποιοῦσιν ἀγαθοὺς». Με τη χρήση της μετοχής **εθίζοντες** καθίσταται σαφής ο κυριότερος τρόπος απόκτησης της ηθικής αρετής. Το ίδιο επιτυγχάνεται με τη χρήση της επαναληπτικής αντωνυμίας «αὐτὸ» που αναφέρεται στον εννοούμενο όρο «το εθίζειν». Στην ουσία το

επιχείρημα αυτό παρουσιάζει την άποψη ότι, αν οι ηθικές αρετές ήταν έμφυτες, όλες οι ενέργειες των νομοθετών να κάνουν τους πολίτες καλούς θα ήταν μάταιες, αφού όλοι θα γεννιόντουσαν με ή χωρίς αυτές και οποιαδήποτε προσπάθεια δε θα μπορούσε να μεταβάλει αυτά τα χαρακτηριστικά. Έτσι αποδεικνύεται ότι οι ηθικές αρετές δεν υπάρχουν μέσα μας εκ φύσεως και ότι αυτές δεν αποκτώνται αλλιώς παρά μόνο με τη διαρκή άσκηση και επανάληψη των ηθικών πράξεων.

Συνεχίζοντας με τη φράση «διαφέρει τούτω πολιτεία πολιτείας αγαθὴ φαύλης» ο Αριστοτέλης στοχεύει να συνδέσει την αξία των πολιτευμάτων με την αρετή των πολιτών. Το κριτήριο διάκρισης των πολιτευμάτων σε καλά και λιγότερο καλά είναι ο βαθμός επιτυχίας του έργου των νομοθετών. Με την αναφορά της λέξης «**τούτω**» ο Αριστοτέλης τονίζει για μία ακόμη φορά τη σημασία του εθισμού, αφού ο όρος αναφέρεται στο εννοούμενο «το εθίζειν τους πολίτας αγαθούς» που αφορά τον ρόλο των νομοθετών. **Η συντακτική σειρά των λέξεων** στη φράση προκαλεί εντύπωση και ίσως συνιστά έναν τρόπο, ώστε να τονιστεί η σημασία του εθισμού στην αξιολογική διάκριση των πολιτευμάτων.

Στη συνέχεια μέσω της αναλογίας και της σύγκρισης με τις τέχνες («ὁμοίως δὲ καὶ τέχνη») επιδιώκεται η απόδειξη της θέσης ότι η αρετή είναι προϊόν εθισμού. Χρησιμοποιώντας τα παραδείγματα του κιθαριστή και του οικοδόμου διευκρινίζει ότι η απόκτηση μιας δεξιότητας προϋποθέτει την εξάσκηση του ανθρώπου στο περιεχόμενο της δεξιότητας που επιθυμεί.

Τέλος, με τη χρήση των επιμεριστικών αντωνυμιών «παντός», «πάντες» δηλώνεται η καθολικότητα των περιπτώσεων κατά τις οποίες ισχύει η αναγκαιότητα του εθισμού ως μέσου απόκτησης της ηθικής αρετής.

B.2. Στο απόσπασμα διατυπώνεται ένας συλλογισμός αποτελούμενος από δύο υποθετικές προτάσεις. Στη πρώτη προκειμένη (Εἰ δὴ πᾶσα ἐπιστήμη ... πρὸς τοῦτο βλέποντες ἐργάζονται) ο φιλόσοφος δείχνει ότι κάθε τεχνική εργασία συνδέεται με σκοπό και πράξη. Μάλιστα ο σκοπός καθορίζει τη γένεση και η ποιότητα των μέσω «οὕτω» την ποιότητα της πραγμάτωσης του σκοπού «εὖ ἐπιτελεῖ». Η δεύτερη προκειμένη (ἢ δ' ἀρετὴ πάσης τέχνης ἀκριβεστέρα καὶ ἀμείνων ἐστὶν ὥσπερ καὶ ἡ φύσις) συσχετίζει τις έννοιες τέχνη – φύση- ἀρετή και διαπιστώνει ότι έχουν ένα κοινό γνώρισμα. Το κοινό τους γνώρισμα είναι ότι και οι τρεις έχουν τη δυνατότητα να δημιουργούν μορφές. Η διαφορά τους ἐγκείται σε τι δίνει μορφή η καθεμιά. Στη συνέχεια καταλήγει στο **συμπέρασμα του συλλογισμού (τοῦ μέσου ἂν εἴη στοχαστική) ότι η ἀρετὴ ἐνδεχομένως στοχεύει στη μεσότητα.** Το συμπέρασμα ἐκφέρεται με δυνητική ευκτική που συμφωνεῖ ἀπόλυτα με τον υποθετικό τρόπο σκέψης και ἐκφορᾶς του λόγου που προηγείται. Προσιδιάζει στο ὕφος του ἐπιστημονικού λόγου, γιατί υποδηλώνει μετριοπάθεια, διαλλακτικότητα και ἐλλειψη δογματισμοῦ.

Μέσα ἀπὸ τη σύγκριση, λοιπόν, της ἀρετῆς με την τέχνη ἀναδεικνύεται η μεσότητα ως στόχος της ηθικῆς ἀρετῆς. Αφού, η τέχνη στοχεύει στο μέσον και η ἀρετὴ είναι ἀκριβέστερη και ἀνώτερη ἀπὸ κάθε τέχνη, τότε λογικά η ἀρετὴ ἔχει στόχο τη μεσότητα.

B.3.

α: Λάθος

β: Λάθος

γ: Λάθος

δ: Λάθος

ε: Σωστό

B.4.

θέμα: νομοθέται

συνήθεια: ἐθίζοντες

ψυχοφθόρος: φθείρεται

ανούσιος: ἔσονται

ανεκτός: εἶχεν

αβλεψία: βλέπουσα

ασωτία: σωζούσης

άρρητος: λέγομεν

αφαίρεση: ἀφελεῖν

βολίδα: ὑπερβολή

B.5.

Ο Αριστοτέλης στα «Ηθικά Νικομάχεια» παρουσιάζει τις απόψεις του για τη διδασκαλία της ηθικής αρετής. Συγκεκριμένα στα κείμενα που έχουμε εντοπίζεται ο ρόλος του εθισμού στην απόκτηση της ηθικής αρετής, με την αναφορά στον ρόλο των νομοθετών και στη διαδικασία του εθισμού για να αποκτηθούν οι ηθικές αρετές (οί γὰρ νομοθέται τοὺς πολίτας

ἐθίζοντες ποιοῦσιν ἀγαθοὺς). Επίσης, επισημαίνεται η αξία της ποιότητας στην πράξη, προκειμένου αυτή να οδηγήσει σε αρετή κι όχι σε κακία (ἐκ μὲν γὰρ τοῦ εὖ οἰκοδομεῖν ἀγαθοὶ οἰκοδόμοι ἔσονται, ἐκ δὲ τοῦ κακῶς κακοί. Εἰ γὰρ μὴ οὕτως εἶχεν, οὐδὲν ἂν ἔδει τοῦ διδάσκοντος). Σε αυτό το σημείο σημαντικός κρίνεται ο ρόλος του δασκάλου, ο οποίος θα υποδείξει στον μαθητευόμενο την ποιότητα που θα πρέπει να έχει η πράξη του.

Στο μεταφρασμένο απόσπασμα από τον «Πρωταγόρα» του Πλάτωνα διατυπώνεται μια διαφορετική αντίληψη περί της διδασκαλίας της ηθικής αρετής. Ο Πρωταγόρας εστιάζει στον παιδευτικό χαρακτήρα της τιμωρίας στο πλαίσιο της διδασκαλίας της ηθικής αρετής. Ο δάσκαλος αποτελεί ένα από τα μέσα απόκτησης της ηθικής αρετής, αφού κυριότερο μέσο «διδασχῆς» καθίσταται η τιμωρία («να τον τιμωρούμε...βελτιωθεί», «σε διαφορετική περίπτωση...σκοτώνουμε ως ανίατο»). Η διδασκαλία της αρετής προηγείται («σκοτώνουμε ως ανίατο...και μετά τη διδασκαλία και μετά την τιμωρία»). Για τον Πρωταγόρα, λοιπόν, βασικό παιδευτικό μέσο για την ηθικοποίηση του ατόμου είναι τιμωρία που συνοδεύει αναπόσπαστα την διδασκαλία. Εντύπωση προκαλεί ότι η τιμωρία σε κάποιες περιπτώσεις μπορεί να είναι πολύ αυστηρή και φθάνει μέχρι την εξορία και τον θάνατο, σκεπτικό που αισθητοποιείται με την ανιούσα κλιμάκωση των τιμωριών («εκδιώκουμε από την πόλη ή να σκοτώνουμε»).

Γ. ΑΔΙΔΑΚΤΟ

Γ1. Και αν κανείς με ρωτήσει: Καλά, τι εννοείς, αν κάποιος βλάπτει την πόλη, πρέπει να κάνουμε ειρήνη μαζί του; Δεν θα το έλεγα· αυτό που εννοώ είναι ότι πολύ γρηγορότερα θα τους τιμωρούσαμε, αν δεν προκαλούσαμε καμιά αδικία· γιατί δεν θα είχαν κανέναν σύμμαχο.

Γ2. Στο δοθέν απόσπασμα από το έργο του Ξενοφώντα «Πόροι» καταγράφονται από τον ιστορικό τα πλεονεκτήματα της ειρήνης σε αντίθεση με τα μειονεκτήματα του πολέμου. Αρχικά τονίζεται η οικονομική ευμάρεια της πόλης σε καιρό ειρήνης. Τα γεγονότα του παρελθόντος επιβεβαιώνουν («εἴ τις τὰ προγεγενημένα

ἐπανασκοποίη») ότι σε περιόδους ειρήνης τα έσοδα της πόλης αυξάνονται («ἐν εἰρήνῃ μὲν πάνυ πολλὰ χρήματα εἰς τὴν πόλιν ἀνενεχθέντα»), ενώ κατά τη διάρκεια του πολέμου μειώνονται τα έσοδα και πολλά χρήματα σπαταλώνται στις δαπάνες του πολέμου («διὰ μὲν τὸν πόλεμον καὶ τῶν προσόδων πολλὰς ἐκλιπούσας καὶ τὰς εἰσελθούσας εἰς παντοδαπὰ [πολλὰ] καταδαπανηθείσας»). Επιπλέον, σε περιόδους ειρήνης οι πολίτες μπορούν να έχουν ελεύθερη οικονομική δραστηριότητα ,ώστε να αξιοποιούν τα έσοδά τους ,όπως οι ίδιοι επιθυμούν. Τέλος, επισημαίνεται ότι ακολουθώντας φιλειρηνική πολιτική η πόλη έχει περισσότερους συμμάχους σε περίπτωση που χρειαστεί να τιμωρήσει αυτούς που του αδικούν (« μᾶλλον λέγω ὅτι πολὺ θᾶπτον ἂν τιμωροίμεθα αὐτούς, εἰ μηδένα ὑπάρχοιμεν ἀδικοῦντες· οὐδένα γὰρ ἂν ἔχοιεν σύμμαχον»).

Γ3.α

ἐκλιπούσας: ἐξέλειπες

εἰσελθούσας: εἰσῆεις

καταδαπανηθείσας: κατεδαπανῶ

Γ3β.

μᾶλλον : μάλα , μάλιστα

θᾶπτον : ταχέως /ταχύ/τάχα Υ: τάχιστα

Γ3γ.

τις: τισί

προσόδους: πρόσοδοι

πολίταις: πολῖτα

Γ4α.

ἢ εἰρήνην: β' ὅρος σύγκρισης ἀπὸ τον συγκριτικό βαθμό του επιρρήματος «κερδαλέωτερον»

ταῦτα: Ὑποκείμενο του ρ. ἂν κριθείη, αττική σύνταξη

τῶν προσόδων: Ονοματικός, ετερόπτωτος προσδιορισμός, γενική διαιρετική ἀπὸ το «πολλάς».

ἄγειν: Τελικό ἀπαρέμφατο ὡς υποκείμενο στο ἀπρόσωπο ρήμα χρή.

Γ4β.

ἀνενεχθέντα: Κατηγορηματική μετοχή εξαρτώμενη ἀπὸ το ρ. «εὐρήσει», συνημμένη στο ἀντικείμενο του ρήματος «εὐρήσει» «χρήματα».

Ἡ μετοχή εἶναι κατηγορηματική, γιατί εξαρτάται ἀπὸ το ρ. «εὐρήσει».

Γ4γ.

Ο υποθετικός λόγος σε εὐθύ «πολὺ θᾶπτον ἂν τιμωροίμεθα αὐτούς, εἰ μηδένα ὑπάρχοιμεν ἀδικοῦντες».

Ο υποθετικός λόγος σε «ἀντίθετο του πραγματικού»: «πολὺ θᾶπτον ἂν ἐτιμωρούμεθα αὐτούς, εἰ μηδένα ὑπήρχομεν ἀδικοῦντες».